

Features of training and skills military prosecutors and investigators of military prosecutors in Ukraine

Особливості підготовки військових прокурорів і слідчих військових прокуратур в Україні

Mykola Turkot

Ключові слова:

військові прокурори, слідчі військових прокуратур, професійна підготовка, навчання, підвищення кваліфікації.

Key words:

military prosecutors, investigators of military prosecutors, vocational training, skills, professional preparation.

Постановка проблеми. Не буде помилкою зазначити, що будь-яка людина у світі бажає бути захищеною від загроз (небезпек), які можуть зашкодити її життю, здоров'ю, середовищу, в якому вона існує, а також прагне реалізації інших невід'ємних прав і свобод, передбачених законодавством. Конституції переважної більшості країн світу гарантують непорушність прав людини, захист з боку держави в разі посягання на такі блага. Від того, наскільки дієво держава виконує свої зобов'язання перед людиною, залежить якість, міцність і прозорість «зворотнього» зв'язку між громадянином та інститутами відповідної держави.

Держава також потребує захисту, оскільки може стати об'єктом посягання з боку окремої людини, групи осіб, злочинної організації (зокрема й терористичного спрямування), держави (групи держав) тощо. Водночас у такому разі поруч з безпекою відповідної країни, опосередкованого негативного впливу знає й особа, оскільки посяганням порушуються також її права та законні інтереси. Тому гарантування національної безпеки будь-якої держави є запорукою безпеки її громадян.

Національна безпека України зберігається завдяки професійній діяльності багатьох державних інститутів, серед яких важливе місце посідає Воєнна організація та правоохоронні органи, де передбачено проходження військової служби. Належна реалізація військовими прокурорами своїх конституційних повноважень дозволяє вплинути на стан злочинності у військових формуваннях, що автоматично відбивається на якості виконання їх службовими особами визначених законодавством завдань.

Стан дослідження. Питанням професійної підготовки прокурорсько-слідчих працівників у різний період часу приділяли увагу такі науковці, як: Ю.М. Дьомін, І.М. Козьяков, І.Є. Марочкін, І.І. Присяжнюк, Г.П. Середа, О.М. Толочко, М.К. Якимчук тощо. Водночас після ухвалення 14 серпня 2014 р. нового Закону України «Про прокуратуру» виникла необхідність визначення алгоритму підготовки та підвищення кваліфікації саме для військових прокурорів і слідчих.

Викладення основного матеріалу дослідження. Злочинність у військових формуваннях є вкрай небезпечним чинником, що негативно впливає не лише на ступінь їх бойової готовності та боєздатності, вона є дестабілізуючим чинником національної безпеки загалом.

Військові прокуратури посідають важливе місце серед інших військових правоохоронних органів і відповідно до чинного законодавства мають координувати їх діяльність.

Як зазначено у ст. 7 Закону України «Про прокуратуру»¹, якщо через виключні обставини в певних адміністративно-територіальних одиницях не діють органи прокуратури України, які мають здійснювати там нагляд, за рішенням Генерального прокурора України виконання їх функцій може покладатися на військові прокуратури.

Співробітники військових прокуратур розслідують злочини, що скоєні поза межами України військовослужбовцями (службовцями) миротворчих контингентів у складі міжнародних сил Організації Об'єд-

¹ Про прокуратуру : Закон України : офіц. текст : станом на 12 травня 2016 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.www.rada.gov.ua/>

наних Націй (далі – ООН). Не виключена можливість відрядження військових прокурорів для виконання обов'язків у військовій прокуратурі², у складі такого контингенту (про що свідчить досвід роботи військової прокуратури українського миротворчого контингенту в Республіці Ірак у 2003–2006 рр.).

Здійснюючі процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, військові прокурори уповноважені вирішувати, відповідно до закону, інші питання під час кримінального провадження, наглядати за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями тих органів правопорядку, що віднесені до військових формувань.

Підтримання публічного обвинувачення, представництво інтересів громадян і держави в суді, нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, також покладено на військових прокурорів.

Діяльність військового прокурора спрямована на протидію злочинності у військових формуваннях, які входять до складу Воєнної організації України, у закладах і підприємствах оборонної промисловості, органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємствах, установах і організаціях з питань створення та зберігання матеріальних цінностей державного мобілізаційного резерву.

Військові прокурори (слідчі військових прокуратур) є представниками влади – військовослужбовцями, і під час вирішення службових завдань користуються владними повноваженнями незалежно від військового звання. В умовах особливого періоду, надзвичайного, воєнного стану або проведення анти-терористичної операції, військові прокурори та слідчі можуть відряджатися до районів розташування військових підрозділів, з'єднань, об'єднань, які виконують поставлені завдання.

Отже, можна констатувати, що військова прокуратура в системі Воєнної організації України виконує подвійну функцію, з одного боку, реалізуючи повноваження органів прокуратури України, а з другого – забезпечуючи законність і правопорядок військах. На користь такої думки свідчить те, що компетенція службових осіб органів військової прокуратури поширюється на всі без винятку військові формування нашої держави.

Отже, підготовка військових прокурорів і слідчих військових прокуратур повинна містити всі необхідні елементи підготовки прокурорів (слідчих) для територіальних прокуратур, водночас беручи до уваги особливості спеціальної підготовки військовослужбовців.

Ухвалення 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»³ призвело до ліквідації військової прокуратури у складі органів прокуратури України. 2013 р. на базі військових було створено спеціалізовані прокуратури, які здійснювали нагляд за додержанням законів у воєнній сфері.

Законом України від 14 серпня 2014 р. «Про внесення змін до закону України «Про прокуратуру» щодо створення військових прокуратур»⁴, діяльність таких спеціалізованих прокуратур в Україні відновлено. Збережено інститут військових прокуратур і в чинному Законі України «Про прокуратуру». Наказом Генерального прокурора України від 8 липня 2016 р. в Національній академії прокуратури України створено новий структурний підрозділ – відділ підготовки та підвищення кваліфікації військових прокурорів.

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р., військова прокуратура входить до складу органів прокуратури України. Система військових прокуратур в Україні складається з:

- Головної військової прокуратури, яка діє на правах департаменту;
- військових прокуратур регіонів, що за статусом рівні регіональним територіальним прокуратурам;
- військових прокуратур гарнізонів (діють на правах місцевих прокуратур).

² Кримінально-правові та кримінологічні основи забезпечення воєнної безпеки України : [наук.-практ. посіб.] / М.С. Туркот, П.П. Богуцький, С.І. Дячук, І.В. Вернидубов, С.П. Сегеда. – К. : Видавничий дім «АртЕк», Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 188

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України : офіц. текст : станом на 2 липня 2015 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.www.rada.gov.ua/>

⁴ Про внесення змін до закону України «Про прокуратуру» щодо створення військових прокуратур : Закон України : офіц. текст : станом на 14 серпня 2014 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.www.rada.gov.ua/>

П. 4 ст. 27 згаданого закону визначено й порядок формування кадрового резерву військової прокуратури. Зокрема такий резерв може бути сформовано з числа:

- офіцерів (чоловіків і жінок), які відбувають службу у Збройних силах України й інших військових формуваннях і мають вищу юридичну освіту;
- осіб з вищою юридичною освітою, яким присвоєно військово-офіцерське звання в запасі.

Під час призначення на посаду та відбування служби такою категорією прокурорських і слідчих працівників до них застосовуються не лише положення Закону України «Про прокуратуру», а й норми військового законодавства, зокрема законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Указу Президента України від 22 вересня 2014 р. № 737/2014 «Про перелік посад військових прокурорів і слідчих військових прокуратур та граничних військових звань за цими посадами»⁵.

Отже, до першої особливості професійної підготовки військових прокурорів і слідчих можна віднести призначення їх на прокурорсько-слідчі посади без проходження спеціальної підготовки.

Як відомо, перебування на службі в кожному військовому формуванні в Україні регулюється низкою нормативних актів: Конституцією України, законами України «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» тощо. Окрім того, особливості несення військової служби в багатьох вітчизняних військових формуваннях втілено у відповідні положення про проходження військової служби. Окрім загальних норм з виконання обов'язків військової служби, що притаманні будь-якому військовому формуванню, у кожному положенні викладено специфічні вимоги до проходження (несення) військової служби в кожному з таких формувань, згідно з його статусом.

На жаль, виконання службових обов'язків прокурорами й слідчими військової прокуратури дотепер не врегульовано окремим положенням про проходження військової служби в згаданому правоохоронному органі. Водночас така потреба вже давно назріла. Зазначена позиція обґрунтовується як подвійним статусом військовослужбовців цього військового формування, так і наявністю особливостей із реалізації конституційних функцій органів прокуратури.

Зазначене впливає також на стан професійної підготовки прокурорів і слідчих, оскільки в положенні про відбування служби має бути підрозділ, що визначає алгоритм підготовки та підвищення кваліфікації саме для військових прокурорів, слідчих військових прокуратур тощо.

Незважаючи на наявність в Україні значної кількості вищих військових навчальних закладів, військових факультетів та інститутів юридичного спрямування, навчання майбутніх військових юристів нині складно вважати задовільним. Адже для майбутнього військового прокурора, слідчого військової прокуратури (у перспективі – слідчого відокремленого від прокуратури органу досудового розслідування) потрібна як загальна, так і спеціальна підготовка. Така підготовка має містити як загальновійськові, так і юридичні дисципліни військового спрямування. Процесуальне керівництво, криміналістичне забезпечення досудового розслідування, підтримання обвинувачення, представництво інтересів держави, нагляд за виконанням судових рішень мають викладатися не просто в межах навчальних дисциплін, а з урахуванням військової специфіки. Методики досудового розслідування кримінальних правопорушень доцільно вивчати, виходячи з особливостей безпосереднього об'єкта відповідних груп військових злочинів. Не викликає сумнівів те, що в разі, наприклад, застосування військовослужбовцем насильства до начальника (ст. 405 Кримінального Кодексу (далі – КК) України), алгоритм досудового розслідування буде відрізнятися від порядку та послідовності слідчих заходів у кримінальному провадженні про порушення правил експлуатації машин (ст. 415 КК України).

Стажування на прокурорсько-слідчих посадах зараз відбувається, зазвичай, досить формально, без погодження з кадровими органами військової прокуратури відповідної програми практики та без подальшого звіту з її виконання. Під час навчального процесу курсанти далеко не завжди відвідують судові засідання, де представником сторони обвинувачення є військовий прокурор, та не усвідомлюють особливості виконання судових рішень у військових частинах і на гауптвахті.

⁵ Про Перелік посад військових прокурорів і слідчих військових прокуратур та граничних військових звань за цими посадами: Указ президента України від 22 вересня 2014 р. № 737/2014 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.www.rada.gov.ua/>

Тому не можна не погодитися з думкою І.І. Присяжнюка про те, що такий (непродуманий. – М. Т.) підхід до підготовки майбутніх військових юристів не дозволяє на етапі навчання (бакалаврату, магістратури тощо) набутти знань, умінь і навичок прокурорської діяльності.⁶

Оскільки кожний військовий юрист за своїм статусом належить до Воєнної організації України, то цілком логічним є вимога щодо володіння ним знаннями про апарат органів військового управління, який має «горизонтально-вертикальну» структуру.⁷ Військовий прокурор і слідчий зобов'язані бути обізнаними в багатьох дисциплінах військового спрямування, володіти чи набувати навичок із застосування вогнепальної зброї, водіння (експлуатації) автомобільної (спеціальної) техніки, знати види озброєння й іншого військового майна, що використовується у Збройних силах України й інших військових формуваннях. В умовах сьогодення часу для набуття таких знань, умінь і навичок у слідчого, прокурора військової прокуратури може не бути взагалі.

Говорячи про підвищення кваліфікації прокурорсько-слідчих працівників, автор дотримується тієї позиції, що підготовка й підвищення кваліфікації військових прокурорів, як і слідчих військових прокуратур, є неоднаковими видами їх професійної підготовки, які повинні здійснюватися за різними програмами. Підвищення кваліфікації передбачає наявність у слухача системи як мінімум базових знань, умінь і навичок. Задля покращення їх рівня, отримання нової корисної інформації проводяться заняття під час такого виду професійної підготовки військових юристів. Велику роль у засвоєнні інформації відіграють тренінги, практичні заняття у формі ділових (рольових) ігор тощо.

На думку автора, під час підвищення кваліфікації варто проводити і заняття у формі лекцій, водночас доцільно використовувати такі навчально-методичні прийоми: по-перше, лекції мають містити елементи дискусії з тих питань, що заздалегідь роздано слухачам, та інших, які виникають під час заняття; по-друге, питання повинні відбивати проблему, яка відома багатьом військовим прокурорам (слідчим), а лекція-дискусія дозволить хоча б частково її розв'язати; по-третє, з такої теми викладач мусить бути вельми підготовленим: обізнаним із прокурорсько-слідчою, судовою практикою, правовими висновками Верховного Суду України, Європейського суду з прав людини тощо. І нарешті, під час лекції потрібно використовувати презентації, відео- й аудіозасоби, які дозволяють слухачам сприйняти інформацію не лише на слух, а й за допомогою зорового контакту.

Висновки. Зазначене свідчить про необхідність запровадження в підготовці та підвищенні кваліфікації військових прокурорів нового алгоритму, який би дозволяв поєднати первісну прокурорсько-слідчу підготовку та набуття знань, умінь і навичок професіонала у військовій сфері. Підвищення кваліфікації слідчих військових прокуратур і військових прокурорів повинно враховувати проблеми, що виникають у практичній діяльності саме такої категорії військовослужбовців, та слушні пропозиції щодо їх вирішення.

Анотація

У статті розглядаються питання, пов'язані з підготовкою та підвищенням кваліфікації слідчих військових прокуратур і військових прокурорів в Україні. Наводяться особливості правового статусу військовослужбовців зазначеної категорії. Висловлюється думка про те, що підготовка майбутнього військового прокурора та слідчого повинна бути комплексною з урахуванням необхідності навчання як військового юриста, так і професійного офіцера.

⁶ Присяжнюк І.І. Актуальні питання професійної підготовки військових прокурорів / І.І. Присяжнюк // Вісник прокуратури. – 2016. – № 7. – С. 25–27.

⁷ Настільна книга військового прокурора : [наук.-практ. посіб.] / кол. авт. – Серія «Захисник Вітчизни. Бібліотека військового прокурора». – К. : Національна академія прокуратури України, 2017. – С. 105.

Summary

In the article questions of preparation and improvement of professional skill are considered military prosecutors and investigators of military prosecutors. Features of the legal status of this category of servicemen. There is an opinion that the preparation of the future military prosecutor and investigator Should include not only the training of a military lawyer, but also a professional officers.

Використана література:

1. Про прокуратуру : Закон України : офіц. текст : станом на 12 травня 2016 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.www.rada.gov.ua/>
2. Кримінально-правові та кримінологічні основи забезпечення воєнної безпеки України : [наук.-практ. посіб.] / М.С. Туркот, П.П. Богуцький, С.І. Дячук, І.В. Вернидубов, С.П. Сегеда. – К.: Видавничий дім «АртЕк», Національна академія прокуратури України, 2014. – 246 с.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України : офіц. текст : станом на 2 липня 2015 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.www.rada.gov.ua/>
4. Про внесення змін до закону України «Про прокуратуру» щодо створення військових прокуратур : Закон України : офіц. текст : станом на 14 серпня 2014 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.www.rada.gov.ua/>
5. Про Перелік посад військових прокурорів і слідчих військових прокуратур та граничних військових звань за цими посадами : Указ президента України від 22 вересня 2014 р. № 737/2014 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.www.rada.gov.ua/>
6. Присяжнюк І.І. Актуальні питання професійної підготовки військових прокурорів / І.І. Присяжнюк // Вісник прокуратури. – 2016. – № 7. – С. 25–27
7. Настільна книга військового прокурора : [наук.-практ. посіб.] / кол. авт. – Серія «Захисник Вітчизни. Бібліотека військового прокурора». – К. : Національна академія прокуратури України, 2017. – 530 с.

Микола Туркот,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник відділу підготовки та підвищення кваліфікації військових прокурорів
Національної академії прокуратури України